

A Study of the Tactical Approach in Addressing Gender Roles in the Bible

With Emphasis on the Episcopal Church

Seyyed Mohammad Hasan Saleh¹

1. Assistant Professor, Department of Religions and Mysticism, Faculty of Theology, Al-Zahra University, Tehran, Iran. Email: m.hasansaleh@alzahra.ac.ir

Abstract

There are various conceivable connections between religion and gender, stemming from either opposition or support for gender roles as prescribed in sacred texts. In the Bible, particularly in the letters of Paul, some passages delineate gender hierarchies, where men are placed in a higher social rank than women. Today, within Christianity, there are different approaches to these passages, some of which are expressed with social aims and objectives in mind. Among these is the consolidationist approach, which seeks to legitimize and solidify traditional gender roles, viewing a literal interpretation of sexual concepts as the most effective means of countering secular and anti-religious movements. Additionally, there is the tactical approach, which, while adhering to the foundational spiritual structures derived from the Bible and distancing itself from radical feminism, advocates for internal religious changes. This article elucidates the key tactics of the tactical approach, with an emphasis on the theories and practices of the Episcopal Church, which include: justifying seemingly misogynistic passages of the Bible, employing a hermeneutics of recuperation, highlighting positive female figures, defining God without a specific gender, granting women clerical positions, and establishing organized women's groups.

Keywords: Tactical Approach, Gender, Feminism, Bible, Episcopal Church.

Introduction

There are various conceivable connections between religion and gender, stemming from either opposition or support for gender roles as prescribed in sacred texts. Christianity, as the world's largest living religion, faces the challenge of reconciling religion and gender more than any other. Among Christians, there are two major approaches to confronting the gender roles depicted in the Bible:

A. Consolidation Approach: This approach seeks to reinforce and legitimize the existing gender structure in the Bible. Its primary motivation is to counter liberal cultural movements.

B. Tactical Approach: The tactical approach attempts to interpret the existing gender roles in the Bible while maintaining a commitment to the sacred text. Since advancing the objectives of this approach requires specific tactics and planning, it is referred to as the tactical or strategic approach. One of the most prominent Christian denominations in this

regard is the Episcopal Church in North America. This article elaborates on the tactical approach with reference to the activities of this church.

Research Findings

The tactical approach has chosen a practical strategy in addressing what is perceived as the patriarchal structure of the Bible, which includes several tactics: The first and most significant challenge for the tactical approach is the seemingly misogynistic passages of the sacred text. The Bible contains statements that explicitly reinforce patriarchy, but the tactical approach strives to interpret them within their appropriate historical context. Advocates of this approach emphasize that Jesus Christ never assigned a subordinate role to women; on the contrary, he always treated women equally to men. In this view, male dominance over women is neither God's original design for creation nor a punishment for women's original sin, but rather an injustice and deviation brought about by church authorities. The second tactic involves using the hermeneutics of recuperation, a method that, through theological frameworks, recovers and highlights specific figures and models in the sacred text. In other words, great women in Christianity and even in other religions like Judaism and Islam are mentioned to demonstrate that the activity or strength of women in religions has been validated, and modern women can find possibilities for agency by following these models. The third tactic emphasizes the non-gendered nature of God. Unlike the opposition approach, which is advocated by radical feminists who introduce God as feminine or a goddess, the tactical approach emphasizes God's lack of specific gender. The fourth tactic underscores the presence of women in church ranks and positions, advocating that women should rise to the episcopal rank, beyond just assisting in religious services. The final tactic involves the creation of women's groups, where women gather to discuss theological issues and their roles.

Conclusion

In the context of Christianity, approaches to the gender roles prescribed in the Bible have varied. The tactical approach has sought to take a middle ground, adhering to the Bible while also mitigating the perception of women as subordinate. Theoretically, this approach has tried to correct the mistaken interpretation of the Bible as being misogynistic, particularly by focusing on the life of Jesus Christ. Additionally, it has endeavored to highlight positive female models in the Bible, including prophetesses and women who played active roles in spreading Jesus' evangelical message. Moreover, rather than introducing God as feminine, it presents God as being beyond any specific gender. Practically, this approach believes that women should not only participate in church ceremonies and serve as assistants but also attain leadership positions within the church, such as priests and bishops, as has been realized in the Episcopal Church. In this vein, women's associations based on biblical structures have been established, facilitating the recovery of women's roles in sacred texts through effective social participation.

References

Bahr, Ann Marie B(2004). Christianity: The Illustrated Guide to 2000 Years of the Christian Faith, U. S. A, Chelsea House Pub.

Bart D, Ehrman(2000). The New Testament A Historical Introduction to the Early Christian Writings, Oxford, Oxford University Press.

Carr, Anne(1993). The New Vision of Feminist Theology-Metod, in: Freeing Theology The Essentials of Theology in Feminist Perspective, editid by Catherine Lacugna, San Francisco, HarperCollins.

Ferm, Verjilius (1945). An encyclopedia of religion, New York, the Philosophical Library.

Isherwood, Lisa & Stuart, Elizabeth (1998). Introductions in Feminist Theology: Introducing Body Theology, Sheffield, Sheffield Academic Press.

Jenkins, Philip (2006). The New Faces of Christianity: Believing the Bible in the Global South. New York: Oxford University Press.

Cite this article: Saleh, S. M. H. (2024). A Study of the Tactical Approach in Addressing Gender Roles in the Bible: With Emphasis on the Episcopal Church. *Religions and Mysticism*, 57 (1), 161-179. (in Persian)

Publisher: University of Tehran Press.

© The Author(s).

DOI:<https://doi.org/10.22059/jrm.2024.375130.630519>

Article Type: Research Paper

Received: 28-Apr-2024

Received in revised form: 21-Jul-2024

Accepted: 24-Jul-2024

Published online: 11-Sep-2024

بررسی رویکرد تدبیرگرا در مواجهه با نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس

با تاکید بر کلیسای اسقفی

سید محمد حسن صالح^۱

۱. استادیار، گروه ادیان و عرفان، دانشکده الهیات، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران. رایانامه:
m.hasansaleh@alzahra.ac.ir

چکیده

بین دین و جنسیت ارتباطات مختلفی قابل تصور است که برگرفته از مخالفت و یا موافقت با نقش‌های تعیین شده جنسیتی در متون مقدس است. در عهدین و به خصوص نامه‌های پولس فرازهایی وجود دارد که در آن‌ها سلسله مراتب جنسیتی ترسیم شده که بر اساس آن درجه اجتماعی مردان بالاتر از زنان است. در مسیحیت شاهد رویکردهای مختلفی نسبت به این عبارات هستیم که بخشی از آنها با اهداف و مقاصد اجتماعی ابراز شده است. رویکرد تثبیت‌گرا خواهان مشروعیت بخشی به نقش‌های جنسیتی سنتی و تثبیت آن است و خوانش نص‌گرایانه از مفاهیم جنسی را مهم‌ترین راه کار در مقابله با جریانات سکولار و دین‌ستیز می‌داند. در این میان رویکرد موسوم به تدبیرگرا و تاکتیکال نیز وجود دارد. این رویکرد ضمن پایبندی به ساختارهای اصلی معنویت برآمده از کتاب مقدس و با فاصله گرفتن از فمینیسم افراطی، خواستار تغییراتی درون دینی است. در این مقاله مهم‌ترین تاکتیک‌های رویکرد تدبیرگرا با تاکید بر کلیسای اسقفی تبیین شده است که عبارتند از: توجیه آیات و فرازهای به ظاهر زن‌ستیز عهدین، استفاده از هرمنوتیک بازایی و برجسته کردن شخصیت‌های مثبت مؤنث، تبیین شخصیت خداوند فارغ از جنسیت خاص، اعطای مناصب روحانی به زنان و ایجاد انجمن‌های منظم زنانه.

کلیدواژه‌ها: رویکرد تدبیرگرا، جنسیت، فمینیسم، کتاب مقدس، عهد جدید، کلیسای اپیسکوپال، کلیسای اسقفی.

استناد: صالح، سید محمد حسن (۱۴۰۳). بررسی رویکرد تدبیرگرا در مواجهه با نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس: با تاکید بر کلیسای اسقفی. ادیان و عرفان، ۵۷ (۱)، ۱۶۱-۱۷۹.

نوع مقاله: علمی-پژوهشی

دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۹

بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۳۱

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۳

انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۲۱

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

© نویسندگان

DOI: <https://doi.org/10.22059/jrm.2024.375130.630519>

مقدمه

بین دین و جنسیت ارتباطات مختلفی قابل تصور است که برگرفته از مخالفت و یا موافقت با نقش‌های تعیین شده جنسیتی در متون مقدس است. اگر چه برای دین تعاریف مختلفی ذکر شده است اما منظور ما از دین در این نوشتار باورها، رفتارها و نهادهای اجتماعی است که به نحوی با مفاهیم مبداشناختی و غایت‌شناختی همچون خلقت و مرگ و هم‌چنین مفاهیم غیر تجربی مانند ارواح و فرشتگان و شیاطین مرتبط است (McCutcheon, 2005, p. 14) هم‌چنین منظور از جنسیت تمایزهای اجتماعی است که مرد بودن و زن بودن را در یک جامعه و مکان مشخصی از هم متمایز می‌کند. منظور از نقش‌های جنسیتی (Gender Roles) هم دستور العمل‌ها و انتظارات یک جامعه از مردان و زنان است که بر اساس آن باید رفتار کنند. مانند اینکه ظاهرشان چگونه باشد و یا چه شغلی برایشان مناسب است (Emerson, 2011, p. 137)

دین مسیحیت به عنوان پرجمعیت‌ترین دین زنده جهان بیش از همه با چالش ارتباط دین و جنسیت روبرو است. از همین رو مکاتب مسیحی سخت در تلاشند ضمن حفظ هویت مسیحی نیازهای برآمده در دنیای جدید را تا حد امکان پاسخ مناسب دهند. اینکه این تلاش‌ها تا چه حد همراه با حفظ متن مقدس می‌باشد موجب تفاوت عملکردها در این زمینه شده است. یکی از پیشروترین فرقه‌های مسیحی در این زمینه، کلیسای انجیلی بوده است که در آمریکای شمالی با نام کلیسای اسقفی یا اپیسکوپال^۱ و نام اختصاری TEC خوانده می‌شود. مبانی اعتقادی کلیسای اسقفی را اعتقادنامه رسولان و نیز اعتقادنامه نیقیه تشکیل می‌دهند. محور اصلی اعتقاد دینی آنها در این جمله نهفته است که: عیسی خدای حقیقی و بشر حقیقی است که در یک شخص وحدت یافته است (رسول زاده، ۱۳۴۰، ص ۳۳۸) کلیسای اسقفی در دوره الیزابت اول (۱۵۵۸-۱۶۰۳ م) شکل گرفت. این کلیسا اگرچه متأثر از مارترین لوتر بوده و کلیسای پروتستان به شمار می‌رود اما به سلسله مراتب کلیسای کاتولیک پایبند است و به نوعی خود را پلی میان آیین پروتستان و آیین کاتولیک می‌انگارد. کلیسای اسقفی معتقد است ایمانشان را باید از راه‌های گوناگون به ویژه از طریق عمل اجتماعی بیان کنند. از آنجا که این کلیسا برنامه قابل توجهی درباره تبیین و توجیه نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس داشته است مقاله پیش‌رو با تأکید بر اندیشه‌ها و برنامه‌های این کلیسا است. آنچه در این نوشتار در پی پاسخ به آن هستیم عبارتند از:

۱. در مسیحیت نوین چه رویکردهایی نسبت به نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس وجود دارد؟
۲. تاکتیک‌های رویکرد تدبیرگرا و کلیساهای مرتبط با آن از جمله کلیسای اسقفی در مورد نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس چیست؟

بر اساس این پرسش‌ها ضمن بررسی اجمالی رویکردهای مختلف در این مساله، رویکرد تدبیرگرا و تاکتیک‌های آن به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است. اگرچه قبلا کتب و مقالاتی درباره نگاه

¹. the Episcopal Church

متفاوت به نقش‌های جنسیتی عهدین در قالب ترجمه آثار الهیات فمینیستی صورت گرفته است اما باید توجه داشت رویکرد تدبیرگرا لزوماً در ذیل الهیات فمینیستی جای نمی‌گیرد و با آن تفاوت‌هایی دارد. بر این اساس مقاله یا کتابی که به طور ویژه و مستقل این رویکرد را مورد بررسی قرار دهد یافت نشد.

۱. رویکردهای مختلف نسبت به نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس

در جهان مسیحیت نسبت به نقش‌های جنسیتی تعیین شده در کتاب مقدس رویکرد واحدی را شاهد نیستیم. فراتر از نوع تفسیر متن مقدس برخی جریانات به دنبال فعالیتی اجتماعی هستند که بر اساس آن جایگاه اجتماعی زنان در جامعه مسیحی اصلاح و بهبود یابد و در این زمینه بیش از همه از مضامین دینی بهره می‌گیرند. صرف نظر از کسانی که اصولاً اعتقاد و باور دینی به مسیحیت ندارند در میان خود باورمندان به این دین دو رویکرد عمده اجتماعی در مواجهه با نقش‌های جنسیتی کتاب مقدس وجود دارد:

الف: رویکرد تثبیت‌گرا^۲: این رویکرد در پی تثبیت ساختار جنسیتی موجود در کتاب مقدس و مشروعیت بخشی به آن است. این رویکرد اساس نظام اجتماعی پدرسالار را با نظام طبیعی یا نظام الهی آفرینش یکی می‌داند. یعنی برتری مذکر، ذاتی اشیاء است و اراده الهی به آن تعلق گرفته است. لذا هرگونه تلاشی برای واژگونی آن شورش علیه خدا به حساب می‌آید. در رویکرد تثبیت‌گرا منزلت اخلاقی زن دو وجهی است. از یک سو زن به نوعی اخلاق قهرمانانه تواضع و رنج و عفت و از خود گذشتگی دعوت می‌شود و از سوی دیگر به عنوان موجودی خودسر، لجباز و نیازمند اصلاح است. بر همین معیار مریم، به عنوان زنی پاکدامن و مطیع خدا و الگوی مثبت و حوا زنی متمرّد و الگوی منفی معرفی می‌شود که با گناهش هبوط‌ساز شد.

مهم‌ترین انگیزه این رویکرد مقابله با جریانات لیبرال فرهنگی است. به دیگر سخن طرفداران این رویکرد در پی آنند که آموزه‌های سنتی دین درباره جنسیت را حفظ کنند تا با جریان‌های سکولاری مقابله کنند که به دنبال برابری دستیابی زنان و مردان به منابع اجتماعی اند (Emerson, 2011, p. 290) در همین زمینه فیلیپ جنکینز می‌نویسد: به نظر می‌رسد که مسیحیان اروپایی و آمریکای شمالی باید از نقش‌های سنتی که در متن انجیل آمده با آغوش باز و بدون نقادی استقبال کنند چون این نقش‌ها عملاً زنان را از مواجهه با اموری مثل تجاوز، زنا با محارم، آزارهای جنسی و رهایی در جوامع پدر سالار محافظت می‌کند. خوانش نص‌گرایانه از انجیل به زنان کمک خواهد کرد که رفتار مردان را به ویژه در خانه و خانواده گسترده کنترل کنند. نص‌گرایی انجیلی به زنان اجازه می‌دهد که از

2. Consolidation

زنان قدرتمند انجیل به عنوان الگویی برای استحکام جایگاهشان در خانواده و جامعه استفاده کنند (Jenkins, 2006, p. 163)

دومین انگیزه رویکرد تثبیت‌گرا مقابله با جریان‌ات دین‌ستیزی است که می‌خواهند زن محوری را جایگزین مردم‌محوری کنند. این جریان‌ات که اصطلاحاً ضد فرهنگی^۳ خوانده می‌شوند معتقدند تنها الهه‌ها قابلیت پرستش دارند و زنان می‌توانند با قدرت ایزدبانوها، هویت‌یابی کنند. آن‌ها عبادت خدای مردانه را رد می‌کنند و معتقدند این کار با فطرت ارتباطی ندارد. (Emerson, 2011, p. 295) این نگاه معتقد است خدا در مفهوم مسیحی اش مرد محور است و این مفهوم اصلاح‌پذیر نیست. (سانشوکی، ۱۳۸۲، ص ۱۸۵) هم‌چنین از اسطوره‌های الهه و مادر زمین در فرهنگ‌های اولیه استفاده کرده‌اند تا نمادهای مؤنث را برای الوهیت فراهم آورند (باربور، ۱۳۹۲، ص ۳۴۹) به عنوان نمونه مری دلی^۴ راهبه سابق کلیسای کاتولیک و طرفدار تند فمینیسم در کتاب زن / اکولوژی^۵ به طور کامل از مسیحیت منقطع گشته، خدا را رد می‌کند و الهه‌ها را جانشین خدا می‌کند. او به تمجید و تحسین جادوگری به منزله معرفتی مستور و مرموز در فرهنگ پیشین مادرسالاری می‌پردازد (لگنهاوسن، ۱۳۸۳، ص ۱۱۰)

ب: رویکرد تدبیرگرا^۶: رویکرد تدبیرگرا سعی می‌کند با حفظ تعهد نسبت به کتاب مقدس، نقش‌های جنسیتی موجود در آن را تفسیر مناسب بنماید. این تفسیر مناسب از متن مقدس مقدمه ضروری برای فعالیت‌های اجتماعی و عمل‌گرایانه این جریان است تا شان زن مسیحی را بالا ببرند. از آنجا که پیشبرد اهداف این رویکرد نیاز به تاکتیک‌ها و برنامه‌ریزی خاصی دارد اصطلاحاً به آن رویکرد تدبیرگرا یا تاکتیکال اطلاق می‌گردد. امروزه کلیسای انجیلی در آمریکای شمالی و یا اصطلاحاً کلیسای اسقفی سردمدار این رویکرد می‌باشد. در ادامه جزئیات رویکرد تدبیرگرا با تاکید بر این کلیسا را بررسی می‌نماییم.

۲. کلیسای اسقفی و رویکرد تدبیرگرا در مساله دین و جنسیت

جریان تدبیرگرا و از جمله کلیسای ایپسکوپال رویکردی عملیاتی را در مواجهه با آنچه ساختار پدرسالار کتاب مقدس خوانده می‌شود، انتخاب نموده‌است که به چند تاکتیک آن اشاره می‌کنیم:

۲-۱. تصحیح دیدگاه نسبت به زن‌ستیزی عهدین با برجسته کردن سیره عیسی مسیح

اولین و مهم‌ترین چالش در برابر رویکرد تدبیرگرا فرازهای به ظاهر زن‌ستیزانه متن مقدس است. کتاب مقدس دارای عباراتی است که صراحتاً مردسالاری را در ذهن تقویت می‌نماید. حتی ادعا شده‌است

3. Countercultural

4. Mary Daly

5. Gyn/ Ecology

6. Tactical

درفرازهایی زنان مادون انسان معرفی شده‌اند که اصطلاحاً از آنها به عنوان متون وحشت^۷ یاد می‌شود (Hayes, 2007, p. 193) در سفر پیدایش دو گزاره همراه به عنوان منبع نگاه فرودستانه عهد عتیق به زنان مورد استناد قرار گرفته‌است:

الف: آفریده شدن زن از دنده مرد (پیدایش ۲: ۲۱-۲۳) که بر اساس آن زن طفیلی مرد است.
 ب: وسوسه شدن زن و فریب مرد توسط او: بر اساس آیات کتاب مقدس حوا توسط مار فریب خورد و در ادامه از درخت ممنوع تناول کرده و آدم را نیز فریب داد (پیدایش ۳: ۱-۶) این فریب، جسمانی شدن بشر را در پی داشت. جسمانیت در تقابل با عقلانیت قرار می‌گیرد و از دیدگاه سنتی عقلانیت و معنویت به الوهیت نزدیک‌تر است تا جسمانیت که با زنانگی پیوند خورده‌است. بدین ترتیب زنان و طبیعت جسمانی آنها در انتهای رتبه‌بندی قرابت با الوهیت قرار می‌گیرند. (Isherwood, 1998, p. 17) این نگاه خاص در خلقت موجب شد که جایگاه اجتماعی زنان نیز در کتاب مقدس کاهش یابد به گونه‌ای که در تورات زنان به لحاظ مناسکی و اجتماعی از مردان پایین‌ترند. طبق ده فرمان، زن یک مرد بخشی از اموالش است که دیگران باید از دست‌درازی به آن خودداری کنند (خروج ۲۰: ۱۷) هم‌چنین اشاره به مردی شده‌است که می‌خواهد دخترش را به عنوان برده بفروشد. در متن نیامده‌است اگر بخواهد بفروشد، بلکه آمده‌است زمانی که می‌خواهد این کار را انجام دهد (خروج ۷: ۲۱) این تفاوت قیود نشانگر عادی بودن این امر در بین بنی‌اسرائیل است. بنابر مکاشفه‌ای در کتاب زکریا زن تجسم شر است که به مکاشفه بشکه شهرت یافته‌است: فرشته گفت این بشکه پر است از گناهانی که سراسر زمین را فراگرفته‌است. ناگهان درپوش سنگین سربی بشکه کنار رفت و من توانستم زنی را که در بشکه نشسته بود ببینم. فرشته گفت آن زن نشانه فساد و شر است (زکریا ۵: ۶-۸) عهد جدید نیز آیاتی را دربردارد که در آنها موقعیتی فرودست به زنان در جامعه و کلیسا می‌دهد. پولس به عنوان دومین موسس و شخصیت مسیحیت (ناس، ۱۳۷۵، ص ۶۱۳) می‌گوید که ابتدا زن بود که در عدن گناه کرد: به زن اجازه بده تا سکوت همراه با اطاعت را بیاموزد. من به هیچ زنی اجازه آموزش یا تسلط بر مردان نمی‌دهم. زن فقط باید ساکت باشد. زمانی که حضرت آدم به وجود آمد و بعد از او حوا، این آدم نبود که فریفته شد، اما حوا فریب خورد و به یک خطا کار تبدیل شد (اول تیموتائوس ۲: ۱۱-۱۴)

نگاه عمودی و سلسه مراتبی به زن به طور واضحی در فرهنگ پولسی به چشم می‌خورد که چه بسا متأثر از فرهنگ و مناسبات پیرامونی از جمله فرهنگ یونانی و فرهنگ عبرانی باشد. او می‌نویسد: هر زن باید از شوهر خود اطاعت کند و شوهر نیز از مسیح، همانطور که مسیح هم از خداوند اطاعت می‌کند (اول قرنتیان ۱۱: ۳) او در جای دیگر می‌گوید: مرد جلال و شکوه خداست و به شکل او آفریده شده‌است. زن نیز جلال و شکوه مرد است (اول قرنتیان ۱۱: ۷) او معتقد بود: زنان باید در کلیسا ساکت باشند. آنها اجازه صحبت کردن ندارند و باید در برابر آن چه که قانون الهی گفته‌است مطیع

7. texts of terror

باشند و اگر می‌خواهند چیزی را بدانند، بگذارید در خانه از شوهرانشان بپرسند. برای یک زن شرم‌آور است که در کلیسا صحبت کند (اول قرن‌تین ۱۴: ۳۴) پولس به زنان یادآوری می‌کند که باید مانند شاه مطیع شوهرانشان باشند. همچنین او می‌نویسد که زنان در همه امور مطیع شوهرانشان باشند و توصیه می‌کند اجازه دهید تا خود زن بفهمد که باید به شوهرش احترام بگذارد (افسیان ۵: ۲۱-۳۱) پولس تیتوس را ترغیب می‌کند تا به «زنان جوان عشق به شوهر و فرزندانشان را بیاموزد و همچنین به آنها حیا، پاکدامنی، رام بودن، مهربانی و مطیع شوهر بودن را آموزش دهد» (تیتوس ۲: ۴-۵)

رویکرد زن‌ستیزانه منحصر به پولس نیست و در کسانی مانند یوحنا هم یافت می‌شود. اگر در عهد عتیق در کتاب زکریا و مکاشفه بشکه زن تجسم شر بود در مکاشفه یوحنا در رویای معروف فاحشه دنیا نیز می‌توان این نگاه به جنس زن را دریافت. بر اساس این مکاشفه زنی فاحشه توسط فرشتگان به عنوان تجسم شر و بدی معرفی می‌شود (مکاشفه یوحنا ۱۷: ۱-۷)

به عنوان اولین تاکتیک رویکرد تدبیرگرا سعی می‌کند تا حد ممکن رویکرد به ظاهر زن‌ستیزانه عهدین را تصحیح کرده، آن را در بافت تاریخی متناسب خود تفسیر نماید. بر مبنای اصطلاحی رایج در مطالعات کتاب مقدس برگرفته از نظریات پل ریکور^۸ نقدهای متن مقدس را می‌توان در چندین ساحت از جمله جهان پشت متن ارائه داد (Ricoeur, 2016, 93-106) منظور از جهان پشت متن شرایط تاریخی ظهور متن است به این معنا که شرایط زمانی پدیدآمدن متن در نظر گرفته می‌شود به گونه‌ای که حتی معنای واژگان و انگاره‌ها هم بر اساس وضع زمانی و مکانی آن‌ها قابل فهم است (توفیقی، ۱۴۰۱، ص ۱۰۳) بر این اساس و با در نظر گرفتن واقعیات تاریخی باید گفت نگرش مرد محور، ذاتی کتاب مقدس نیست بلکه امری فرهنگی است که می‌توان با بازتفسیر زنانه نگاه جدیدی ارائه داد (Carr, 1993, p. 11) اگرچه بر اساس سفر پیدایش حوا از دنده آدم آفریده شد اما در همان کتاب خداوند صریحاً اعلام می‌کند که انسان را شبیه خود آفرید و زن و مرد را خلق کرد (آفرینش ۱: ۲۶-۲۷) به علاوه خلقت از دنده آدم لزوماً به معنای طفیلی بودن زن نیست و معانی دیگری را نیز می‌توان از آن به دست آورد. به تعبیر یکی از نویسندگان زن از دنده مرد آفریده شدن از سر او تا بر او سروری نماید نه از پاهایش تا به وسیله او لگدمال شود بلکه از پهلویش تا با او مساوی باشد از زیر بازویش تا توسط او محافظت شود و نزدیک قلبش تا مورد محبت او قرار گیرد (Karssen, 2001, p. 15)

با اینکه تصور بر اینست که زنان نمی‌توانسته‌اند در مراسم عبادی کنیسه‌ها حضور مستقل داشته باشند بلکه شبستان مخصوص به خود داشته و از درون آن اعمال را مشاهده می‌کرده‌اند اما حدود بیست کتیبه تاریخی کشف شده نشان از آن دارند که این تصور صحیح نبوده و زنان در جوامع یهودی در زمان‌ها و مکان‌هایی گاه نقش رهبری داشته‌اند و حداقل در زمان عیسی شبستان مخصوص و جدا از مردان نداشته‌اند (Bart D, 2000, P. 100)

8. Paul Ricoeur

مهم‌ترین شخصیتی که رویکرد تدبیرگرا بر آن تاکید می‌کند عیسی مسیح است. بسیاری از محققان معتقدند که عیسی مسیح هرگز نقش فرودستی را برای زنان قائل نبوده‌است و برعکس، او همواره با زنان به شیوه‌ای برابر با مردان برخورد می‌کرده‌است. در این نگاه سلطه مردان بر زنان نه طرح اصلی خداوند برای آفرینش و نه مجازات زن در گناه اولیه‌است بلکه ناشی از بی‌عدالتی و انحرافی است که توسط ارباب کلیسا پدید آمده‌است (Ruether, 2011, p. 102) حتی از منظری کلان‌تر برخی مانند الیزابت شوسلر فیورنزا ادعا کرده‌اند که در عهد جدید عیسی فرستاده‌ای از سوی جنبه مؤنث خدا یعنی سوفیاست. البته این سنت تاریخی به مرور زمان در مسیحیت فراموش شده و جای خود را به مرد سالاری ساختاری داده‌است (Schussler, 1992, p. 250) عیسی ظاهراً انقلابی اجتماعی برای زنان پدید نیامد ولی پیام ملکوتش برای ستمدیدگان و چه بسا برای زنانی که در آن دوران خود را درجه دوم احساس می‌کردند موثر بوده‌است. به دیگر سخن عیسی در پی تغییر روابط جنسیتی و تغییر بنیادین نبود بلکه او با نگاهی مکاشفه‌گرایانه منتظر بود که جامعه با همه امور عرفی‌اش به زودی متوقف شود. او به جای تصمیم به ساختن جامعه‌ای تازه بر اساس برابری، مردم را برای نابود شدن جامعه و بازسازی الهی آن آماده می‌کرد (BartD, 2000, P. 538) درست است که عیسی برای حواریون خود تنها مردان را انتخاب کرد اما دایره رسولان گروه نسبتاً بزرگی را تشکیل می‌دادند که شامل زنان نیز می‌شد. اگرچه هیچ معلم یا نبی یهودی را نمی‌شناسیم که پیروان زن داشته باشد اما هم مردان و هم زنان در زمره پیروان عیسی بودند (لوقا ۸: ۲-۳؛ مرقس ۱۵: ۴۰-۴۱؛ متی ۲۷: ۵۵-۵۶) آیات متعددی در کتاب مقدس وجود دارد که جایگاه شاگردی زنان را به روشنی نمایان می‌کند (اعمال رسولان ۱: ۱۴، ۹: ۳۶) عیسی حتی به خانه زنی می‌رود که تنها او و خواهرش در خانه هستند (لوقا ۱۰: ۳۸) لوقا از کشمکش شدید میان عیسی و میزبان فریسی خویش گزارش می‌کند. این کشمکش زمانی بالا گرفت که زن پاهای عیسی را لمس کرد (لوقا ۷: ۳۶-۴۰) هم‌چنین انجیل مرقس داستان‌هایی را از شفای بیماران توسط عیسی روایت می‌کند که محور آن زنانند. زنی که به دلیل خون‌ریزی دائم ناپاک بود به آرامی نزدیک شد از پشت، جامه عیسی را لمس کرد (مرقس ۵: ۲۵-۳۴) اگرچه بر طبق شریعت عیسی باید لباس خود را فوراً می‌شست و استحمام می‌کرد و قوانین مربوط به ناپاکی را تا غروب به جا می‌آورد (لاویان ۱۵: ۲۷) اما عیسی نه هیچ کدام از این کارها را انجام داد و نه زن را سرزنش کرد. در عوض، مسیخ‌خود را به سوی خانه یائیروس ادامه داد. در آنجا دست دختر مرده‌ای را گرفت و به او امر کرد که برخیزد (مرقس ۵: ۴۱)

به غیر از شخصیت عیسی حتی کسانی در صدد اثبات این نکته هستند که دیدگاه پولس هم نسبت به زنان مثبت بوده‌است. او با اعلام اینکه دیگر جنسیت، فاقد اهمیت است و همگی از روحانیت مسیح بهره‌مند شده‌اند (غلاطیان ۳: ۲۸) ارزش برابری برای زنان و مردان قائل شد. مفهوم یکسان بودن مومنین در مسیح مفهومی بنیادین در عصری بود که همه معتقد بودند مردان با زنان تفاوتی ذاتی دارند. شواهد نشان از آن دارد که در صدر مسیحیت در کلیساهایی که به دست پولس تاسیس شد شمار زنان

بیش از مردان بوده است. پولس کلیساهای خانگی پدید آورد که با توجه به نقش اساسی زنان در خانه، طبیعتاً آزادی عملی بیشتری داشتند. شواهد متعددی از مشارکت فعال زنان در کلیسای آغازین وجود دارد. در متنی قدیمی با عنوان اعمال پولس و تکلا که به نیمه قرن دوم میلادی تعلق دارد داستان دختری ذکر می‌شود که حاضر به ازدواج نیست و در عوض از پولس پیروی می‌کند و بعد هم به تعمید و تعلیم مشغول می‌شود. البته زمانی که کلیساها عمومی‌تر شدند مردان نقش‌های جنسیتی خود را ادعا کرده و از موقعیت زنان کاستند. با وجود اقدامات پولس، البته او هم معتقد بود که این برابری هنوز تحقق اجتماعی نیافته است و تحقق کامل آن بعد از بازگشت مسیح و آغاز دوران تازه است (Bart D, 2000, P. 539)

۲-۲. استفاده از هرمنوتیک بازیابی

هرمنوتیک بازیابی^۹ اصطلاحاً روشی است که براساس آن و با استفاده از چهارچوب‌های الهیاتی، شخصیت‌ها و الگوهای خاص در متن مقدس بازیابی می‌شوند. به دیگر سخن زنان بزرگ در مسیحیت و حتی ادیان دیگر مانند یهودیت و اسلام ذکر می‌شوند تا نشان داده شود که فعالیت یا نیرومندی زنان در ادیان به تایید رسیده و زنان امروزی هم می‌توانند با پیروی از این الگوها امکان‌هایی برای برای عاملیت داشته باشند. در این هرمنوتیک، گویی زنان در سنت‌ها و فرهنگ‌ها و دوره‌های تاریخی، یکسان دانسته می‌شوند و شرایط و موقعیت‌های اجتماعی منحصر به فرد آنان نادیده گرفته می‌شود. این روش از یک سو در پی رهایی سنت از اتهام ستمگری و زن‌ستیزی است و از سوی دیگر نشان می‌دهد که سنت با تحول اجتماعی و عدالت‌نا سازگار نیست (توفیقی، ۱۴۰۱، ص ۲۲۹) الیزابت کیدی استنسون در مقدمه کتاب مقدس زنان^{۱۰} که به صورت گروهی نگاشته شده است می‌نویسد: نمونه‌هایی متعالی از مردان و زنان خوب و صادق وجود دارند که همه آنها شایسته پذیرش و الگوگیری ما هستند و نورشان را نمی‌توان با احساسات دروغین و شخصیت‌های باطلی که در همان کتاب است تاریک ساخت (Stanton, 1993, p. 11)

سهم عمده‌ای از شخصیت مثبت زنان در کتاب مقدس به زنان نبی اختصاص دارد. در عهدین نبوت و پیشگویی امری صرفاً مردانه تلقی نشده است و زنان بسیاری معرفی شده‌اند که نبوت می‌کردند که در راس آنها دبوره قرار دارد. او چهارمین داور طوایف بنی اسرائیل قبل از پادشاهی داوود بود. او را مادر بنی اسرائیل و پیامبر زنان نیز می‌نامند (خروج ۱۵: ۲۰؛ داوران ۴: ۴؛ دوم پادشاهان ۲۲: ۸-۹) هم‌چنین چشم‌اندازی وجود دارد که زنان و مردان همه روزی نبوت خواهند کرد. در اعمال رسولان می‌گوید: یوئیل نبی قرن‌ها قبل پیش‌گویی کرده است ... در روزهای آخر تمام مردم را از روح خود پر خواهیم کرد تا پسران و دختران شما نبوت کنند. (اعمال رسولان ۲: ۱۶-۱۷) در عهد جدید به چند نبی زن اشاره می‌شود: در خانه خدا زنی بسیار سالخورده به نام آنا صدای خدا را می‌شنید او پس از هفت

^۹. hermeneutics of recuperation

^{۱۰}. the Woman's Bible

سال شوهرداری هشتاد و چهار سال بیوه مانده بود. آنا هرگز خانه خدا را ترک نمی‌کرد بلکه شب و روز به دعا می‌پرداخت و اغلب روزه‌دار بود آنا خبر داد که مسیح موعود تولد یافته‌است (لوقا ۲: ۳۶-۳۸) یا در جای دیگر می‌گوید: فیلیپ، چهار دختر داشت که هنوز ازدواج نکرده بودند و خدا به ایشان این عطا را داده بود که بتوانند نبوت و پیشگویی کنند (اعمال رسولان ۲۱: ۹) لوقا از زن نبی‌ای به نام حنا یاد می‌کند: در آنجا نبی‌ای می‌زیست حنا نام، دختر فنوئیل از قبیله اشیر که بسیار سالخورده بود (لوقا ۲: ۳۶) در نامه اول به قرنتیان پولس دعا خواندن و نبوت زنان را به رسمیت می‌شناسد (اول قرنتیان ۱۱: ۵)

در دوره شکل‌گیری مسیحیت نیز حضور زنان موثر و سرنوشت ساز بود. پولس در پایان رساله رومیان از بیست و نه شخصیت مهم نام برده که ده نفر از آنان زن هستند (کونگ، ۱۳۸۹، ص ۲۹) با اینکه یکی از حواریون به عیسی خیانت کردند اما مریدان زن تا آخرین لحظه به او وفادار ماندند و در کنار صلیب ایستادند (کونگ، ۱۳۸۹، ص ۲۰) در انجیل یوحنا از یک زن نام می‌برد که رسول مسیح در میان سامریان شد و به بسیاری به واسطه او ایمان آوردند (یوحنا ۴: ۲۸-۴۳) هم‌چنین در انجیل لوقا از زنانی نام می‌برد که خادم عیسی بوده و در سفرها او را همراهی می‌کردند. هم‌چنین زنان بسیاری اموال خود را برای او می‌دادند (لوقا ۸: ۲-۳) طبق نظر اناجیل چند زن شاهد رستاخیز عیسی بودند که در راس آنها مریم مجدلیه قرار دارد. او همان کسی است که عیسی از وجودش هفت روح ناپاک بیرون کرده بود (مرقس ۱۶: ۱-۹ و لوقا ۲۴: ۱-۱۱) در انجیل یوحنا تصریح می‌کند که عیسی او را با نام صدا زده و می‌گوید: برو برادرانم را پیدا کن و به ایشان بگو که من نزد پدر خود و پدر شما و خدای خود و خدای شما بالا می‌روم (یوحنا ۲۰: ۱۷) در اهمیت این حضور همین بس که مکاتب گنوسی معتقدند که سنت سزای عیسی مسیح را از طریق زنانی مانند مریم مجدلیه کسب کرده‌اند (پیگلز، ۱۳۹۴، ص ۸۶) باب‌های اول و دوم کتاب اعمال نشان می‌دهد که به هنگام نزول روح القدس در روز پنطیکاست بر شاگردان که باعث قدرت گرفتن آنان شد، هم زنان و هم مردان یکجا حضور داشتند. پطرس در موعظه روز پنطیکاست از یوئیل نبی نقل می‌کند که می‌گوید خدا روح خود را بر غلامان و کنیزان خواهد ریخت و پسران و دختران نبوت خواهند کرد (یوئیل ۲: ۲۸-۲۹؛ اعمال ۲: ۱۶-۱۸)

۲-۳. تاکید بر عدم جنسیت خدا

در رویکرد تدبیرگرا بر خلاف فمینیسم افراطی، خدا مؤنث و الهه معرفی نمی‌شود بلکه بر عدم جنسیت خدا تاکید می‌گردد. در عهد عتیق از واژه یونانی theos استفاده شده‌است که اشاره به جنس مذکر دارد و واژه theology به معنای الهیات از آن مشتق می‌شود. فمینیست‌های افراطی در صدد تغییر واژه الهیات به thealogy برآمدند با این استدلال که از لفظ thea مشتق شده که به معنای الهه‌است و به خدای مؤنث گفته می‌شود (حسنی، مکاتب جدید مسیحی، ص ۳۱۸) اما رویکرد تدبیرگرا معتقد است واژه theos بر خلاف برداشت جنبش فمینیسم لزوماً به معنای تحمیل تصویر مردانه از خدا به مخاطب

نیست هم‌چنانکه تصویر خدا به مثابه کسی که برای بنی‌اسرائیل خوراکی من فراهم می‌کند دلیل بر این نیست که مؤنث است و همچون زنان بنی‌اسرائیل وظیفه تهیه نان را دارد (مک‌گراث، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۳۹۴) اصولاً خدای معرفی شده در عهد عتیق بر خلاف اساطیر آن دوران فارغ از جنسیت می‌باشد. پدر بودن خدا هیچ ارتباطی با جنسیت یا تولید مثل ندارد بلکه مفهومی کاملاً ارتباطی است. در رویکرد تدبیرگرا نیاز به ایجاد عناوین جدید نیست زیرا معتقد است عنوان پدر برای عیسی تنها کاربرد نمادین دارد و برای اشاره به واقعیتی فراجنسی به کار می‌رود. هنگامی که عیسی از این عبارات مزامیر (تو پسر من هستی، امروز من پدر تو شده‌ام. مزامیر ۷: ۲) استفاده می‌کند در واقع حقوقی را که از سوی خدا به عنوان حاکم مطلق به او تفویض شده آشکار می‌سازد (کونگ، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۴۸۱) لذا در کنار کاربست صفات پدرانه برای خدا، برای غنی ساختن و کامل کردن آن، صفات مادرانه هم بکار رفته‌است. به بیان دیگر اگر صفاتی نظیر میل به قدرت، فرماندهی، پرخشگری و رقابت برای خدا آمده که با جامعه مرد محور آن روزگار بستگی شدیدی دارد ویژگی‌هایی چون صبر، عشق بی‌قید و شرط، اکرام نیز ذکر شده‌است همانند مادری که نگران فرزندش می‌باشد. (Hooft, 1982, p. 133) به عنوان نمونه در کتاب امثال حکمت به عنوان یک صفت الهی در قالب یک زن تجسد یافته‌است که ردای آسمانی بر تن کرده و اعلام خطر می‌کند (امثال ۷: ۱-۹) هم‌چنین در مکاشفاتی که برای جولیان نوروچی نویسنده انگلیسی در قرن چهاردهم رخ داد وی خدا و عیسی مسیح را در تعابیری کاملاً مادرانه توصیف می‌کند (مک‌گراث، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۳۹۷)

مهم‌ترین دلیل اصرار رویکرد تدبیرگرا بر عدم جنسیت خدا آنست که کیفیت اجرای مفهوم خداگونه شدن در مسیحیت ارتباط تنگاتنگی با نوع اعتقاد به جنسیت خدا دارد. بر اساس سوبه مردانه کلیسای کاتولیک خداگونه شدن در درجه نخست در مردان محقق می‌شود و وقوع آن در زنان به صورت فرعی و ثانوی است گو اینکه زنان تنها در صورت ضمیمه شدن به مردان می‌توانند به این کمال دست یابند (Johnson, 1984, Vol 4, p. 464) این در حالی است که با در نظر گرفتن مفهوم خداگونه‌گی هم مرد و هم زن به عنوان انسان به صورت مساوی از صورت خدا بهره‌مند هستند و هر دو بر مخلوقات پست‌تر حاکمیت دارند. هیچ‌کدام بر دیگری حاکمیت نداشته و هر دو کارگزار خلقت به شمار می‌روند (رزماری، ۱۳۸۲، ص ۱۷۸)

۲-۴. حضور زنان در بالاترین درجات کلیسای

کلیسای اسقفی بر خلاف دیگر کلیساهای پروتستان به سلسه مراتب کلیسای اسقف‌ها، کشیش‌ها و شماس‌ها وفادار است. به دیگر سخن هدف مصلحان انگلیسی نه ایجاد کلیسای جدید بلکه اصلاح کلیسای تاریخی بود و از این‌رو آنان به شعائر همراه با رتبه اسقفی وفادار بودند (دانستن، ۱۳۸۱، ص ۱۶۱) برای حضور افراد در جمع مومنین مسیحی و کلیسا مراتبی می‌توان در نظر گرفت که در

رویکرد تدبیرگرا با استشهاد از فرازهایی از متن مقدس زنان می‌توانند در تمام این مراحل حضور داشته باشند:

زن به عنوان شرکت‌کننده در مراسم کلیسایی: سخن پولس مینی بر لزوم پوشش سر زنان در کلیسا نشان می‌دهد که حضور زنان برای دعا کردن در جلسات کلیسایی امری پذیرفته شده بوده است. او می‌نویسد که همه باید در جلسات کلیسایی شرکت کرده و سهمی داشته باشند که یقیناً این سخن شامل حال زنان نیز می‌شود (اول قرتیان ۱۴: ۲۶) تقریباً تمامی کلیساها اجازه می‌دهند که زنان در جلسات کلیسایی دعا کنند یا شهادت دهند و اصولاً این رتبه از حضور چالش‌چندانی در مسیحیت نداشته است.

زن به عنوان خادم و دین یار^{۱۱}: در عهد جدید اصطلاحی است به معنای خادم که به مردان و زنان اطلاق می‌شد به ویژه به آنانی که برای مراقبت از زنان و کودکان نیازمند منصوب می‌گردیدند (اعمال رسولان ۶: ۱-۷) پلینی اهل بیتی نیا در حدود ۱۱۰ میلادی آزار دادن دو تن از خادمه‌ها را توسط مقامات حکومتی به منظور کسب اطلاعات درباره آداب و مناسک رایج مسیحیان را ضبط کرده است (Ferm, 1945, p. 218) در طی هزاره بعد به مرور راهبه‌های صومعه‌ها جایگزین خادمه‌ها گردیدند. در سده نوزدهم خادمه‌ها به صورت محلی در کلیساهایی که پس از نهضت اصلاح دینی پایه‌گذاری شدند ظاهر شدند که گاهی این حضور شکل سازمان به خود می‌گرفت. به عنوان نمونه در سال ۱۸۳۶ در آلمان نخستین سازمان تعلیم زنان کلیسا برای انجام کارهای شفقت‌آمیزی که باید بر اساس تعالیم مسیح باشد تاسیس شد. تا سال ۱۹۴۰ پنجاه هزار خادم لوتری در اروپا و هم‌چنین ایالات متحده به این موسسه وابسته بودند. فرقه‌های دیگر مسیحی نیز به طور مکرر زنان خادمه را برای کار و فعالیت در قلمرو کلیساهای محلی و در موسسات خیریه مراقبت از بیماران و نیازمندان آموزش داده‌اند که البته برنامه کار بر اساس نیاز جوامع متفاوتند. (ibid)

خدمت دین یاری در قالب خادم خلاصه نمی‌شود و گاه به آن اطلاق شماس می‌شود. زن به عنوان شماس مرتبه‌ای است که شخص همراه با اسقفان بوده و به آنان یاری می‌رساند. این رتبه احتمالاً توسط رسولان برای رهانیدن آنان از تکالیف بیرونی مانند اداره کردن صدقات کلیسای قدیم تاسیس شده است (اعمال رسولان ۶: ۲-۶) به نظر می‌رسد در صدر مسیحیت نقش خادم و شماس یکسان بوده است اما به مرور این دو جدا شده و شماس تبدیل به رتبه‌ای روحانی گشت. در کلیسای انگلیکن شماس پایین‌ترین مقام روحانی از مقامات سه‌گانه و اساساً رتبه معمول مورد لزوم پیش از کشیش است. به دیگر سخن روحانی‌ای دارای درجه نازل است که آماده احراز عضویت در مراتب روحانی بالاتر می‌گردد (ibid, p. 220)

رویکرد تدبیرگرا معتقد است با استناد به خود کتاب مقدس می‌توان این نقش را نیز برای زنان در نظر گرفت. در اول تیموتائوس پولس در مورد مردان و شوهران سخن می‌گوید (اول تیموتائوس ۳:

¹¹. Deaconess

۱۳-۸) آیه ۱۱ نیز به زنان اشاره می‌کند. در این آیه زنانی که مورد اشاره می‌باشند احتمالاً یا همسران شماسان هستند و یا اینکه شماسان زن می‌باشند و دقیقاً مشخص نیست پولس به کدام اشاره دارد: و به همین طور زنان نیز باید باوقار باشند و نه غیبت‌گو بلکه هشیار و در هر امری امین (اول تیموتائوس ۳: ۱۱) از آیه اول باب شانزدهم نامه به رومیان چنین می‌فهمیم که پولس زنی به نام فیبی را تحسین کرده او را شماس یا خادمه می‌خواند. او همان کسی است که پولس رساله رومیان که مهم‌ترین نامه او به شمار می‌رود را به دست او سپرد (ویور، ۱۳۹۳، ص ۹۴) در همین نامه و هم‌چنین نامه به فیلیپیان پولس به همکاران دیگری اشاره می‌کند که زن هستند (رومیان ۱۶: ۳، ۶، ۱۲ و فیلیپیان ۴: ۲-۳) زن به عنوان رهبر کلیسا (در قالب کشیش یا اسقف): آشکارترین نزاع درباره تصدی مقامات کلیسایی بر سر نقش رهبری زنان به ویژه به عنوان کشیش بوده‌است. این واقعیت وجود داشته‌است که بسیاری از زنان نقش‌های روحانی را به صورت غیر رسمی انجام می‌دادند. این رهبری غیر رسمی نشان دهنده این بود که در بسیاری از کلیساها شمار اعضای زن بیش از مردان است. شواهدی در دست است که در کلیسای اولیه زنان با نفوذ که معمولاً از طبقات فرادست جامعه هم بودند مناصب رهبری را در اختیار داشته‌اند اما با آغاز سده دوم میلادی که مناصب کلیسایی مشخص شد زنان به نحو محسوسی غایب بودند. تا سده نوزدهم زنان نخبه به حاشیه رانده می‌شدند و صرفاً مناصب خاصی مانند شماسی و یا گاه رهبری صومعه‌ها به آنها اعطا می‌شد. با آغاز سده یازدهم شماسان زن از ادامه ادای وظیفه‌شان منع شدند. در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ موضوع انتصاب زنان به مناصب کلیسایی بار دیگر مطرح شد. بیشتر جریان‌های اصلی پروستان در این مورد تردید داشتند اما در نهایت با آن موافقت کردند. کلیسای کاتولیک و کلیسای ارتدکس شرقی با استناد به سنت و برخی فرازهای کتاب مقدس هم‌چنان در برابر انتصاب زنان مقاومت می‌کنند. (Bahr, 2004, p. 428) لذا در بسیاری از کلیساها زنان تنها اجازه دارند به کودکان و زنان دیگر تعلیم دهند اما حق تعلیم به مردان ندارند. اگرچه در فضای مسیحیت کاتولیک جنبش‌هایی برای بازیابی نقش زنان به وجود آمده‌است اما جواب این کلیسا منفی بوده‌است. حتی زمانی که برای حل شدن معضل کاهش تعداد کشیشان پیشنهاد شد که زنان به مقام کشیشی گماشته شوند ژان پل دوم و بعد از او بنکدیت شانزدهم به شدت با آن مخالفت کردند. دلیل این مخالفت مغایرت با سنت اعلام شد (Brown, 2009, p. 136)

مهم‌ترین دلیل مقاومت در برابر اعطای منصب رهبری کلیسایی به زنان فرازهایی از نامه‌های پولس است که بر اساس آن زنان اجازه تعلیم ندارند: زن با سکوت به کمال اطاعت تعلیم گیرد* و زن را اجازت نمی‌دهم که تعلیم دهد یا بر شوهر خود مسلط شود بلکه در سکوت بماند زیرا که آدم اول ساخته شد و بعد حوا* و آدم فریب نخورد بلکه زن فریب خورده در تقصیر گرفتار شد* اما به زبایدن رستگار خواهد شد اگر در ایمان و محبت و قدوسیت و تقوا ثابت بماند (تیماتائوس ۲: ۱۱-۱۵) هم‌چنین (قرنتیان ۱۴: ۳۳-۳۵)

رویکرد تدبیرگرا معتقد است این عبارات با مشی پولس مبنی بر مشارکت دادن زنان در فعالیت‌های کلیسایی سازگار نیست. اصولاً بعد از مرگ پولس دوگانگی سخنان او درباره نقش زنان موجب شد بعضی از اعضای کلیسا بر برابری زنان با مردان و برخی دیگر بر خاضع شدن زنان در مقابل مردان تأکید کنند. گروه نخست این سخنان پولس را به گونه دیگری تفسیر می‌کنند و معتقدند این احتمال وجود دارد که در زمان پولس بسیاری از زنان عادت داشتند درست در وسط جلسات از شوهرشان سوال کنند یا صدایشان بزنند و این امر پولس مبنی بر سکوت و خاموشی کامل زنان برای حفظ نظم جلسات کلیسایی بوده است. بارکلی تأکید می‌کند که باید این گزاره‌ها را با توجه به موقعیت پیش آمده در زمان صدور فهمید و در واقع پولس ارزش زنان را چه به نسبت جامعه یهودی و چه به نسبت جامعه یونانی بالاتر برد (Barclay, 2003, pp. 74-76) به علاوه برخی معتقدند این عبارات بعدها توسط مسیحیان محافظه‌کار و تحت تأثیر رساله‌های شبانی اضافه شده است (ویور، ۱۳۹۳، ص ۹۴) به دیگر سخن پولس که در نامه به قرنتیان در فصل یازده گفته است که زنان اجازه دارند در کلیسا سخن بگویند، چطور در فصل چهارده همان نامه این امر را ممنوع کرده است؟ (Bart D, 2000, P. 638) البته دخل و تصرف زن‌ستیزانه ارباب کلیسا به این مورد محدود نشده و موارد جالب دیگری را نیز در برمی‌گیرد که برخی تحلیل‌گران به استقصا و گردآوری آن اهتمام ورزیده‌اند (ibid, p. 780) هم‌چنین در عبارت پیش گفته پولس به تیموتائوس می‌گوید که زنان تعلیم نیافته نباید بر مردان مسلط باشند بلکه باید مطیع بوده و تعلیم گیرند. لذا کلیسا می‌تواند تصمیم بگیرد به زنی که تعلیم یافته است و معلم خوبی است اقتدار تعلیم دادن بدهد. دتوره در کتاب داوران نمونه‌ای از یک زن نبی است که یهودیان را رهبری کرد (داوران ۴: ۴) هم‌چنین می‌توان گفت که این سخنان پولس مخاطب خاص داشته است و صرفاً خطاب به تیموتائوس و قرنتیان و کلیسای افسس در قرن اول نوشته شده است. پولس هرگز این هدف را در ذهن نداشته است که این اصول در کلیسای عصر حاضر به کارگرفته شود هم‌چنانکه وقتی پولس برده‌ای را نزد اربابش پس فرستاد به معنای تأیید برده‌داری نیست بلکه بر عکس از نوع برخورد و محتوای کلامش می‌توان نتیجه گرفت که او از فیلمون انتظار دارد برده‌اش را آزاد کند (افسیان ۵: ۲۱) فراتر از همه اینها می‌توان به فرازهایی از کتاب مقدس در راستای اثبات رهبری دینی زنان استناد کرد از جمله زمانی که خداوند به ابراهیم فرمود: هر آنچه سارا به تو گفته است، سخن او را بشنو (پیدایش ۲۱: ۱۲) این عبارات نوعی حجیت تعلیم و رهبری را برای ساره به عنوان یک زن اثبات می‌کند (Greenberg, 1998, p208)

برخی معتقدند که مرد بودن عیسی مورد سوء استفاده الهیاتی قرار گرفته است با این توضیح که معیار بشریت مرد است و زن انسانی درجه دو و پایین‌تر از حد مطلوب است. توماس آکوئیناس نمونه گویایی از این تفکر است که بر اساس زیست‌شناسی ارسطویی زنان را مردان ناقص می‌دانست و این امر پیامدهای مهمی در موضوعات مربوط به رهبری کلیسا داشته است. رویکرد تدبیرگرا معتقد است که مرد بودن مسیح جنبه‌ای ممکن (ونه ضروری) از زندگی عیسی است. به دیگر سخن همان‌گونه که

یهودی بودن و یا نجار بودن عیسی دلیل بر سلطه یهودیان و نجاران نمی‌باشد و صرفاً امری اتفاق افتاده و تاریخی است در مورد مرد بون نیز این چنین است و مذکر بودن عیسی نمی‌تواند به معنای سلطه مردان بر زنان باشد (مک گراث، ۱۳۹۲، ج ۱، ص ۱۹۴-۱۹۵)

تصمیم شورای اسقفی عمومی کلیسای انگلستان در نوامبر ۱۹۹۲ مبنی بر جایز بودن رتبه بخشی زنان تاثیر چشمگیری در بریتانیا و سرتاسر جهان به جا نهاد (McCutcheon, 2005, p. 370) چرخش تاریخی کلیسا در پذیرفتن رهبری کلیسای زنان در افزایش تعداد زنان در مدارس الهیاتی انعکاس یافت به گونه‌ای که در مدارس دینی پروتستان که متکفل تربیت کشیش بودند دانشجویان زن سربعاً به تعداد مساوی با مردان رسیدند. حتی مدارس دینی‌ای که محافظه‌کارتر بودند شاهد افزایش قابل توجه دانشجویان دینی زن بودند (رزماری، ۱۳۸۲، ص ۲۱۱) گماشتن یازده زن به مقام‌های کلیسایی اسقفی در ایالات متحده امریکا در سال ۱۹۷۴ اقدامی تعیین‌کننده بود. در سال ۱۹۸۸ گامی دیگر در این زمینه برداشته شده و باربارا هریس در اسقف نشین بوستون به مقام دستیار اسقف برگزیده شد و به همین ترتیب کسان دیگری هم به عنوان دستیار انتخاب شدند تا اینکه نهایتاً در سال ۲۰۰۶ کترین جفرتس اسکوری به مقام اسقفی انتخاب شد و به صورت نخستین زن منتخبی در آمد که کلیسای انگلیکن را هدایت می‌کند (Brown, 2009, p. 131)

۲-۵. ایجاد انجمن‌های زنانه

کتاب مقدس به آزادی تمام انسان‌ها وعده داده‌است. برای تحقق این وعده راه کارهایی پیشنهاد شده‌است که از جمله آنها گفت وگو و اجتماع است. به عنوان نمونه لتی راسل^{۱۲} معتقد است بر اساس عهد عتیق و الهیات مسیحی نجات و رهایی انسان وابسته به ارتباط اجتماعی با دیگران است. او برای این کار گفتگو و اجتماع را پیشنهاد می‌کند که باعث می‌شود انسان‌ها همدیگر را بفهمند و از مسائل و چالش‌های دیگران آگاهی یابند (حسنی، ۱۳۹۷، ص ۳۳۸) مهم‌ترین تاکتیک برای تحقق این اجتماع ایجاد انجمن‌های موازی است که فقط زنان تشکیل دهنده آن هستند و معمولاً به شکل هفتگی دور هم جمع می‌شوند. زنان در این انجمن‌ها مستقیم با ساختار قدرت مردانه وارد چالش و درگیری نمی‌شوند بلکه خود را با ملاقات و ارتباط‌های مداوم زنانه در برابر تسلط و کنترل مردان قوی می‌کنند. تشکیل این انجمن‌ها به زنان این اجازه را می‌دهد که احساسات و عاطفه را در فضایی کاملاً زنانه تجربه کنند و پیوندهای اجتماعی شان را وسعت دهند (Emerson, 2011, p. 292) برخی از این انجمن‌ها عبارتند از: انجمن‌های خدا^{۱۳}، انجمن زنان وسلی^{۱۴}، انجمن بین‌المللی زنان فروزان^{۱۵} و اتحادیه زنان مبلغ^{۱۶}. مهم‌ترین مبنای تشکیل این انجمن‌ها نقش تاثیرگذار گفتگوی دینی در بازیابی

¹². Letty m. Russell

¹³. Assemblies if God

¹⁴. Wesleyan Women

¹⁵. Women's Aglow International

¹⁶. Women's Missonary Union

جنبه زنانه در دین است. به تعبیر اورسلا کینگ اگر نقش زنان در این گفتگوی دینی برجسته و مشهود باشد این موضوع به نوبه خود به تغییر ساختار پدربسالارانه دین‌ها کن خواهد کرد. (Gross, 2004, p. 61)

این پرسش که آیا تشکیل این انجمن‌ها منحصر در دوره معاصر است و یا اینکه نمونه تاریخی دارد محل گفتگو واقع شده است. در سده چهارم شکل زاهدانه‌ای از مسیحیت در مناطقی مثل فلسطین و سوریه و مصر پدید آمد. مسیحیان جسورانه به صحرا رفته و خود را از وظایف خانوادگی مالی و اجتماعی تحمیلی زندگی کلیسایی رها می‌کردند. زنان مجرد در این دوره نقش مهمی در مسیحیت ایفا کردند. بر اساس گزارش‌ها به تدریج جوامعی از خداجویان با افکاری مشابه پیرامون زنانی مقدس گرد آمدند از جمله ام سینکلنتیکا^{۱۷} و ام سارا^{۱۸} (Bahr, 2004, p. 82) با این حال به علت ماهیت اجتماع‌گریز و زاهدانه این گروه‌های رهبانی نمی‌توان آنها را الگوی تاریخی تشکیل انجمن‌های زنانه که توسط رویکرد تدبیرگرا تبلیغ می‌شود دانست. از دیدگاه نگارنده اگر الگوی تاریخی برای این انجمن‌ها قائل شویم گروهی نیستند جز بگینی‌ها. در قرن سیزدهم در کشورهایی مانند هلند و بلژیک جنبشی مردمی توسط زنان به وجود آمد که بگینی نام گرفتند. این فرقه ابتدا در اواخر سده دوازدهم پیرامون شهر لیژ در بلژیک امروزی پدیدار شد و از طریق هلند به آلمان، فرانسه و دیگر کشورهای اروپایی اشاعه یافت. اعضای این فرقه طی سده‌های سیزدهم و چهاردهم آماج آزار و اذیت‌ها و شکنجه‌های فراوانی بودند اما در خلال سده هفدهم بار دیگر احیا شدند و تا اوایل قرن نوزدهم به حیات خود ادامه دادند. بگینی‌ها جنبشی مردمی متشکل از زنان بودند که به صورت انفرادی یا جمعی زندگی می‌کردند و به جای کناره‌گیری از دنیا و پناه بردن به صومعه‌های محصور، در میان مردم زندگی می‌کردند و در امور آنها مشارکت می‌نمودند. آنها هرگز در صدد تأیید پاپ و یا پایه‌گذاری از سوی هیچ قدیسی نبودند، هیچ تشکیلاتی نداشتند، خود را به قواعد رهبانی محدود نکردند و ادعای هدایت و ارشاد مردم را نداشتند. با این حال نزد کشیشی محلی بدون آن که سوگند بخورند متعهد می‌شدند که عمرشان را وقف خداوند کنند. بگینی‌ها مثل راهبه‌ها دارایی خود را نمی‌بخشیدند و حق خرید و فروش اموال را برای خود محفوظ نگه می‌داشتند. آنها مثل دیگر زنان می‌توانستند شغل داشته باشند و یا در مددکاری اجتماعی مشارکت کنند. با کارگری امرار معاش می‌کردند و به هیچ کس وابسته نبودند. این گروه مورد مخالفت کلیسا قرار گرفت و شورای وین (۱۳۱۱ تا ۱۳۱۲) آنها را تحت فشار قرار داد تا راهبه شوند با این حال گروه‌هایی از آنان خارج از کنترل کلیسا به فعالیت خود ادامه دادند. (ibid, p. 205)

17. Amma Syncretica

18. Amma Sarah

نتایج

درفضای مسیحیت رویکردها نسبت به نقش‌های جنسیتی تعیین شده در کتاب مقدس مختلف بوده‌است. در حالی که رویکرد تثبیت‌گرا سعی در تایید و رواج نگاه به ظاهر فرودستانه کتاب مقدس نسبت به زنان داشته‌است جریان مخالف و اصطلاحاً ضد فرهنگی سعی نموده‌است با تغییر تمام نقش‌های معین شده در کتاب مقدس، الهه‌ها و ایزدبانوها را جایگزین مشی مردانه کتاب مقدس کند. در این میان رویکرد تدبیرگرا سعی نموده با اتخاذ مواضعی میانه ضمن پابندی به کتاب مقدس از نگاه فرودستانه به زن بکاهد. رویکرد تدبیرگرا در مسیحیت انجیلی در مناطق مختلف جهان از جمله در آمریکای شمالی با عنوان کلیسای اسقفی یا اپیسکوپال رواج بسیار دارد. رویکرد تدبیرگرا یا تاکتیکال همانگونه که از عنوانش پیداست تاکتیک‌ها و برنامه‌هایی را مد نظر خود قرار داده‌است. این رویکرد از حیث نظر سعی نموده‌است با محوریت سیره عیسی مسیح برداشت اشتباه از کتاب مقدس مبنی بر زن‌ستیز بودن این کتاب را تصحیح کند. به علاوه کوشیده‌است الگوهای مثبت زنانه در کتاب مقدس از جمله زنان نبی و پیشگو و هم‌چنین زنانی که نقش فعالی در رساندن پیام تبشیری عیسی داشتند را برجسته نمایند. هم‌چنین در یک جدایی واضح از فمینیست‌های افراطی، به جای مؤنث معرفی کردن خدا، او را فارغ از جنسیت خاصی می‌داند. از حیث عملی این رویکرد معتقد است باید زنان علاوه بر شرکت در مراسمات کلیسا و دین‌یاری به مقام رهبری کلیسا در قالب کشیش و اسقف هم برسند که این امر در کلیسای اسقفی به منصفه ظهور رسید. هم‌چنین در همین راستا انجمن‌های زنانه مبتنی بر ساختار کتاب مقدس تشکیل شد که با حضور اجتماعی موثر بازیابی نقش زنان در متن مقدس را تسهیل می‌نماید.

منابع

- باربور، ایان (۱۳۹۲) علم و دین، ترجمه پیروز فطورچی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- پیگلز، الین (۱۳۹۴) انجیل‌های گنوسی، ترجمه ماشاء الله کوچکی میبدی، تهران، انتشارات علمی فرهنگی.
- حسینی، سید علی (۱۳۹۷) بررسی مکاتب جدید الهیات مسیحی، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- دانستن، جی لاسلی (۱۳۸۱) آیین پروتستان، ترجمه عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- رزماری، رادفورد رویتز (۱۳۸۲) زن در مسیحیت، ترجمه سید حسین عظیمی دخت، مجله هفت آسمان، سال پنجم، ش ۱۸، صص ۱۷۷-۲۱۲.
- ساشوکی، مارجوری (۱۳۸۲) الهیات فمینیستی در: مجموعه مقالات فمینیسم و دانش‌های فمینیستی، ترجمه بهروز جندقی، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- کونگ، هانس (۱۳۹۳) خدا در اندیشه فیلسوفان غرب، ترجمه حسن قنبری، قم، ادیان و مذاهب.
- _____ (۱۳۸۹) زن در مسیحیت، ترجمه طیبه مقدم و حمید بخشنده، قم، ادیان و مذاهب.
- لگنهاوسن، محمد (۱۳۸۳) سیاحت اندیشه در سپهر دین، قم، موسسه امام خمینی.
- مک‌گراث، الیستر (۱۳۹۲) درسنامه الهیات مسیحی، ترجمه بهروز حدادی، قم، ادیان و مذاهب.
- وی، جان بی (۱۳۷۵) تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- ویور، مری جو (۱۳۹۳) درآمدی به مسیحیت، ترجمه حسن قنبری، قم، ادیان و مذاهب.

References

- Bahr, Ann Marie B (2004). *Christianity: The Illustrated Guide to 2000 Years of the Christian Faith*, U. S. A, Chelsea House Pub.
- Barbour, Ian (2012) *Science and Religion*, translated by Pirouz Fatourchi, Tehran, Research Institute of Islamic Culture and Thought. (in Persian)
- Carr, Anne (1993). *The New Vision of Feminist Theology-Metod*, in: *Freeing Theology The Essentials of Theology in Feminist Perspective*, editid by Catherine Lacugna, San Francisco, HarperCollins.

Dunstan, J. Lasley (2002) *Presbyterian religion, translated by Abdur Rahim Soleimani Ardestani*, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian)

Emerson, Michael O & Mirola, William A & Monahan, Susanne C. (2011). *Religion Matters: What Sociology Teaches Us About Religion In Our World*, New York, Routledge.

Barclay, William (2003). *The Dalily Study Bible: the Letters to Timoth, Titus and Philemon*, Westminster John Knox Press.

Bart D, Ehrman (2000). *The New Testament a Historical Introduction to the Early Christian Writings*, Oxford, Oxford University Press.

Brown, Stephen F & Anatolios, Khaled (2009). *Catholicism & Orthodox Christianity (World Religions)*, New York, Facts On File.

Fern, Verjilius (1945). *An encyclopedia of religion*, New York, the Philosophical Library.

Gross, Rita (2004) *Feminist Theology as Theology of Religions, in the Cambridge companion to feminist Theology*, edited by Susan Frank Persons, Cambridge University Press.

Hasany, Ali (2018) *New Schools of Christian Theology*, Gom, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian)

Hayes, John H & Holladay, Carl R. (2007) *Biblical Exegesis: A Beginner's Handbook*, Westminster John Knox Press.

Hertzberg, Arthur (2018) *Judaism from the Texts*, translated by Abdur Rahim Soleimani, Qom, Mofid University. (in Persian)

Hooft, William (1982) *The Fatherhood of God in an Age of Emancipation*, London, Westminster Press.

Isherwood, Lisa & Stuart, Elizabeth (1998). *Introductions in Feminist Theology: Introducing Body Theology*, Sheffield, Sheffield Academic Press.

Jenkins, Philip (2006). *The New Faces of Christianity: Believing the Bible in the Global South*. New York: Oxford University Press.

Johnson, Elizabeth (1984). *The Incomprehensibility of God and The Image of God Male and Female*, Theological Studies.

Karssen, Given (2001). *Manninne (Her Name is Woman)*, The Nultimedia, Krips-Meppel.

Kong, Hans (2009) *Woman in Christianity*, translated by Tayyaba Moghadam and Hamid Bakshhandeh, Qom, University of Religions. (in Persian)

----- (2013) *God in the Thought of Western Philosophers*, translated by Hassan Ghanbari, Qom, University of Religions. (in Persian)

- Lagenhausen, Mohammad (2004) *Thought tourism in Sepehr Din*, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian)
- McGrath, Alistair (2012) *Textbook of Christian Theology*, translated by Behrouz Haddadi, Qom, Adian University. (in Persian)
- McCutcheon, Russel (2005) *Religion, in: introduction to world religion*, General Editor: Christopher Partridge, Lion press.
- Nas, John B. (1996) *Comprehensive History of Religions*, translated by Ali Asghar Hekmat, Tehran, Scientific and Cultural Publications. (in Persian)
- Piggles, Elaine (2014) *Gnostic Bibles*, translated by Masha'AllahKochakiMeybodi, Tehran, Scientific and Cultural Publications. (in Persian)
- Greenberg, Simon (1998). *Hebrew Essay in The Ordination of Women as Rabbis Studies and Tesponsa*, New York, The Jewish Theological Seminary of America.
- Rab, A. Cohen (2003) *A treasure of Talmud*, Tehran, Asatir. (in Persian)
- Ricoeur, Paul (2016) *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Action and Interpretation*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rosemary, Radford Reuter (2012) *Women in Christianity*, translated by Seyyed Hossein Azimi Dokht, Haft Asman magazine, fifth year, vol. 18, pp. 177-212. (in Persian)
- Ruether, Rosemary (2011). *Gender and Redemption A Theological History*, U. S. A. , Fortress Press.
- Sashuki, Marjorie (2003) *Feminist Theology in: Collection of Feminism and Feminist Knowledge Essays*, translated by Behrouz Jandaghi; Qom: Office of Women's Studies and Research. (in Persian)
- Schussler-Fiorenza, Elisabeth (1992) *But She Said: Feminist Practices of Biblical Interpretation*, Boston, Beacon.
- Stanton, Elizabeth Cady (1993) *The Woman's Bible*, Boston, Northeastern University Press.
- Weaver, Mary Jo (2013) *Introduction to Christianity*, translated by Hassan Ghanbari, Qom, Adian University. (in Persian)